

ΝΕΑ ΕΣΤΙΑ

ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ: ΓΡΗΓΟΡΙΟΣ ΞΕΝΟΠΟΥΛΟΣ

ΤΟΜΟΣ ΤΕΤΑΡΤΟΣ

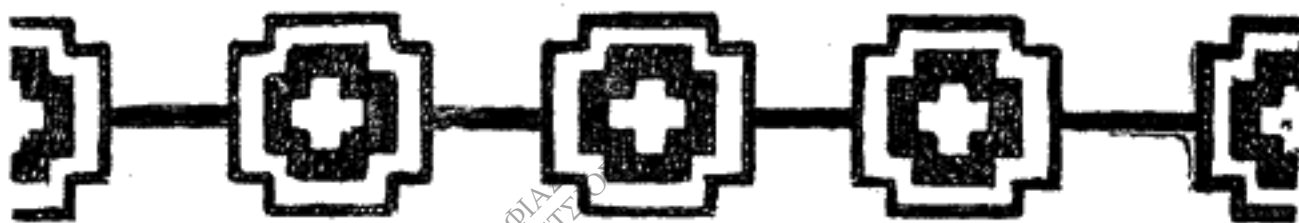
ΙΟΥΛΙΟΣ — ΔΕΚΕΜΒΡΙΟΣ

1928

ΙΩΑΝΝΗΣ Δ. ΚΟΛΛΑΡΟΣ & Σ^Α, ΕΚΔΟΤΑΙ
ΒΙΒΛΙΟΠΩΛΕΙΟΝ ΤΗΣ "ΕΣΤΙΑΣ", — ΟΔΟΣ ΣΤΑΔΙΟΥ, 50
ΑΘΗΝΑΙ

Ε.Ι.Ε.Ε.Ε.Ε.
ΙΩΑΝΝΙΝΑ 2008

Ο ΠΟΙΗΤΗΣ ΚΑΙ ΤΟ ΤΡΑΓΟΥΔΙ ΤΟΥ (*)

Σήμερα τους Ηινδάρους και τις Ψάπφες, και φιλά κείμενα καθώς μας απόμειναν, και στα πρωτότυπα και μεταφρασμένους, τους απολαύουμε στο στίχο τους και μονάχα διαβάζοντάς τους, πώς τραγουδούνε μας φαίνεται. Στα παραδείγματα που μας αφήνουν υπέρτατοι μυσταγωγοί του στίχου βλέπουμε πώς η ποίηση προχωρεί σά να μὴ τῆς ἔφυγεν ἢ μουσική. Μόνο πὼς ἡ μουσική σά να τῆς ἔγινε κάτι μυστικώτερο, κάτι πνευματικώτερο, κάτι στενά συνυφασμένο που δὲν ἀπλώνεται και δὲν ξεχύνεται, μὰ μέσα του και αὐτὸ περισυλλέγεται, ὑπολανθάνει, κρύβεται, μαντεύεται, ὑποβάλλεται. Κάτι, κ' ἔτσι περισσότερο ἀνάλογο μὲ τὸ ζετύλιμα τῆς μουσικῆς μέσα στοὺς νεώτερους καιρούς. Και μὲ τὸ περπάτημα ἑνὸς στίχου μπορεί νὰ συγγορεύουν ὅλες οἱ Χάριτες. Ἡ θέση μᾶς λέξης, χωρὶς νὰ τὸ καταλάβουμε, μᾶς γεννᾷ τὴν ἐντύπωση τοῦ ὄψους· ὁ ρυθμὸς εἶναι ἰδέα, ἡ ῥίμα εἶναι ἀπὸ τὰ πρόσωπα που παίρνει ἢ ἔμπνευση, ἢ γλῶσσα εἶναι Μούσα. Εὐτυχῆς ὁ Ποιητὴς που κανεὶς αἰσθάνεται πὼς ἡ μουσική κυριαρχεῖ στο ἔργο του. Ὅμως ἡ μουσική αὐτή, ὅσο και ἂν κυριαρχῆ, δὲν τῆς εἶναι δυνατὸ νὰ κατακνίξῃ τὰ λογικὰ στοιχεῖα που συναποτελοῦν τὴν ποίηση. Κάποια γνωρίσματα, καθὼς ἐκεῖνα τοῦ προσώπου και τοῦ κορμιοῦ, μέσα σὲ ὅλα τὰ νύματα και τὶς ἰδιοτροπίες τῆς μόδας, που ἢ στρεβλώνουν ἢ και τονώνουν, κάποια γνωρίσματα, τὰ ἴδια, μὲ τὰ ἴδια ὀνόματα, ἢ και μὲ ἄλλα, μένουν πάντα κ' ἐνεργοῦν. Στοιχεῖα μουσικά, πλαστικά, ζωγραφικά, ρητορικά, αἰσθήματα, εἰκόνες, νοήματα, φιλοσοφικά κοιτάγματα, ἀρχιτεκτονικὰ συγυρίσματα, ὅλα μὲ τὸ λόγο που πάει νὰ γίνῃ τραγοῦδι, και που εἶναι ἢ ποίηση. «Πάει νὰ γίνῃ» δὲ γίνεται. Πρὸ χρόνου πολλοῦ κάπου ἔγραφα: «Ὅση μουσική κιἂν κρύβῃ

μέσα του ὁ στίχος, ὅσο κιἂν ἢ λεγόμενη μουσική ποίηση μιὰ πανώρια εἶναι ἔψη τῆς διπρόσωπης, ἢ καλύτερα, τῆς πολυπρόσωπης ποιητικῆς, δὲν εἶναι σωστὸ νὰ λησμονοῦμε ὀλότελα πὼς ἄλλο στίχος κιἄλλο ἦχος, πὼς ὁ ποιητὴς δὲν ἐκφράζεται ἀποκλειστικὰ σὰ μουσικός, πὼς ὅσοι θέλουν ν' ἀκούσουν σωστὴ μουσική πηγαίνουν στα Ὁδεῖα και ὄχι στα βιβλία τῶν ποιητῶν, πὼς ὁ ποιητὴς μιλεῖ και στο νοῦ, καθὼς μιλεῖ στὴν καρδιά· πὼς ὁ Λόγος ἀνάμεσα στὴν ἀπροσδιόριστη χάρη του ἔχει και τὸ δικὸ του προσδιορισμένο νόημα, καθὼς ἔχει νόημα και ἡ ὁμορφιά, και πὼς πὺ πολὺ ἀπὸ κάθε τεχνίτη στὸν ἦχο, στο χρῶμα, στὴν πέτρα, ὁ τεχνίτης τοῦ λόγου ὑψώνεται σὲ ἠθικώτερο ἐπίπεδο και μὲ τὰ πνευματικὰ μέσα που διαθέτει, ὁ προσορισμὸς του εἶναι και ἀμεσώτερα ἠθοπλαστικός, και ἡ λειτουργία του κοινωνική, φανερώτερα».

Ξαναγυρίζω στὸν ὀρισμὸ μου: Ὁ λόγος που πάει νὰ γίνῃ τραγοῦδι. Δύο κάπως λεπτὰ διαφορετικὰ παρουσιάσματα, ἀπὸ τὴ γωνιά που τὸ ἀντικρύζουμε, μᾶς φέρνει αὐτὸ τὸ π ἄ ε ι. Πρῶτα: ὁ λόγος που πάει νὰ γίνῃ τραγοῦδι εἶναι κάτι που ὀλοένα βαδίζει πρὸς κάποιον τέρμα· που εἶναι σὰ νὰ τὸ φτάνῃ τὸ τέρμα του, σὰ νὰ πολεμᾷ νὰ γίνῃ ἕνα μ' ἐκεῖνο. Εἶναι ὁ λόγος που ἀγωνίζεται νὰ γίνῃ τραγοῦδι, κι ἔτσι δὲ μπορεί νὰ μὴ μοιάσῃ ὀπωσδήποτε τὸ τραγοῦδι. Κι ἔτσι ἢ λαϊκώτατη αὐτὴ ἔκφραση «πάει νὰ γίνῃ», γίνεται σύμβολο ἰδανικοῦ. Γιατὶ τὸ ἰδανικὸ εἶναι τὸ ὄνειρο που πάντα τὸ βλέπουμε και ποτὲ δὲν τὸ ζοῦμε· μὰ και νὰ τὸ βλέπουμε μόνο, εἶναι σὰ νὰ τὸ ζοῦμε. Γιατὶ τὸ ἰδανικὸ, κατὰ τὴν ὀραία παραβολὴ τοῦ ποιητῆ, εἶναι σὰν τὸ ἀγαλμα τῆς Ἀφροδίτης τῆς Μήλου. Μᾶς τὸ παράδωκαν οἱ αἰῶνες μὲ συντριμμένα τὰ χέρια του· σύμβολο τοῦ ἰδανικοῦ που δὲν ἀγκαλιάζει. Ἀπὸ τὴν ἄλλη τὴ γωνιά μᾶς παρουσιάζεται αὐτὸ τὸ π ἄ ε ι σὰν τὸ

(*) Συνέχεια ἀπὸ τὸ προηγούμενο και τέλος.

ἴδιο τὸ ἐγκάρδιο αἰσθημα ποῦ θέλει νὰ ξαναδώσῃ στὴ λυρική ποίηση τὸ ἀρχαῖο της, τὸ μόνο ποῦ τῆς ταιριάζει ὄνομα: τὸ τραγοῦδι. Ὁ Ἰούλιος Τυπάλδος, ὁ ποιητὴς τῆς ἐξαΐσιας. «Ἐπιθυμίας» στοὺς πρώτους λιγοστοὺς καὶ μόνους γλυκοστάλαχτους στίχους του ποῦ μᾶς τοὺς ἔδωκεν ἕνα χρόνο πρὶν πεθάνῃ ὁ Σολωμός. (Ὁ Σολωμός, μεγάλος καὶ πατέρας καὶ πρόδρομος τοῦ πολύφωνου λυρισμοῦ ποῦ μέλλοταν ἢ ἀνατολή του νὰ γλυκοχαράξῃ τριάντα χρόνια ἀπάνου κάτου ὕστερ' ἀπ' τὸ θάνατό του), ὁ Ἰούλιος Τυπάλδος μέσα σ' ἕνα του ποίημα **τραγουδιστὴ** τὸν ὀνομάζει τὸ νέο ποιητῆ, ποῦ λίγο πρὶν πεθάνῃ, προφητικὰ τὸν ἐξαγγέλλει τὸν ξαναγεννημὸ τῆς νέας Ἑλληνικῆς Πολύμνιας ὡς ἀνάστασι τοῦ τραγοῦδιού :

Ξαναζοῦνε τὰ λουλούδια
μὲ τὴν αἴρα τοῦ Μαγιοῦ,
ξαναζοῦνε καὶ τὰ τραγοῦδια
εἰς τὴ γῆ τοῦ τραγοῦδιού.

Ὅχι τὴν ἀνάστασι τοῦ τραγοῦδιού, ἀλλὰ τὸν ὕμνο στὸ τραγοῦδι ποῦ εἶναι ἡ ποίηση, βάλθηκα πρὸ χρόνων νὰ ξανατονίσω, ἀποκρινόμενος πρὸς τὴν ἐνθουσιαστικὴ πρὸς ἐμένα ἐπίκλησι ἐνὸς ταπεινοῦ ποιητῆ ποῦ τραγοῦδησε ἀγνά τὸ τραγοῦδι του μακριὰ ἀπὸ τὰ θολὰ τῆς ἀτμόσφαιρας τῆς πρωτεύουσας νερά (15). Ἡ ἀπόκρισή μου στὴν ἠδὴ του ἐπιγράφεται «τὸ Τραγοῦδι». Καὶ εἶναι μέσα ἐκεῖ δοσμένη, ὅσο χωρεῖ στὴ συνθετικὴ βραχυλογία τοῦ στίχου, ἢ διαπασῶν τοῦ λυρισμοῦ: Ἀκοῦστε το :

Ρεματαριά, βρυσούλα, ποταμός,
ζωῆς νᾶμα τὸ νερὸ τοῦ Τραγοῦδιού,
πότε μιὰς πολιτείας ὁ ποταμός,
πότε ἡμέρωμα τ' ἄγριου λαγκαδιοῦ.

Ρέει, κλαίει, τὸ πίνει ὁ φτερωτὸς διαβ.της
γιὰ νὰ ὑψωθῆ σ' ἀγὰ καὶ σ' ἀνοιχτά
ἢ ἀμαρτωλὴ ψυχὴ τὴν παρθενιά της
μέσα του σὰ λουστῆ ξιναποχτῆ.

Καὶ στὴ φήμη καὶ κάτου ἀπὸ τὴ λήθη
καὶ σὰ στῶν Ὀλυμπίων τὸ πλευρό,
πάει τὸ Τραγοῦδι ὁ κόσμος παραμῦθι.
τὸ Τραγοῦδι τ' ἀθάνατο νερό.

Καὶ ἂν τίποτε δὲν ἦρε νὰ ποτίσῃ
καὶ ἀταίριαστο κυλάει κ' ἐρμαδιακό,
μὲ τὸ δικό του μονάχα μεθύσι
ζῆ, θεριεμένο ἢ πρῖο, βασιλικό.

(15) Ὁ Μιχέλης Ἄβλιχος.

Θὰ ἔπρεπε νὰ περατώσω τὴν ὀμιλία μου μὲ τὸ τραγοῦδι τοῦτο ποῦ εἶναι μαζὶ καὶ ὁ περισσότερο ταιριασμένος ἀπὸ μέρος μου ἀποχαιρετισμὸς πρὸς τοὺς κρατικούς καὶ τοὺς δημοτικούς ἀρχόντες, πρὸς τοὺς φίλους, πρὸς τὸν κόσμον τῆς μεγάλης Ἑλληνικῆς χιώρας ποῦ ἔκρινεν ἀξιο μιὰς ἀλησιμόνητης ἀπὸ ἐμένα ὑποδοχῆς ἕναν ἀπλὸ τραγοῦδιστῆ.

Ἄς μοῦ ἐπιτραπῆ λιγοστών ἀκόμη λεπτῶν ἀπασχόλησι. Τὸ τραγοῦδι ποῦ ἀκούσατε θυμίζει τί εἶναι καὶ πῶς πρέπει νὰ εἶναι στὸ καθολικό του ζετύλιγμα, στὴν ἰδεατὴ του ἐντέλεια, τὸ ἔργο τοῦ λυρικοῦ. Τὸ τραγοῦδι ποῦ κατώρθωσα νὰ τερετίσω στὸ χρονικὸ διάστημα τῶν πενήντα χρόνων, ἀρκετὸ γιὰ μιὰ ζωὴ, βραχύτατο γιὰ τὴ ζωὴ τῆς τέχνης, πέστε το μιὰ προσπάθεια ὀδηγημένη καὶ βοηθημένη ἀπὸ ὄλες μέσα μου ποῦ μοῦ δόθηκαν πνευματικὲς ἐνέργειες, γιὰ νὰ ρυθμίσω τὸ λυρικό μου βῆμα ὅσο μοῦ τὸ ἐπιτρέπουν καὶ τὸ ὑποκείμενό μου καὶ τ' ἀντικείμενα, πρὸς τὰ βήματα καὶ πρὸς τὰ ὑποδείγματα τοῦ ἀρχέτυπου ἰδανικοῦ. Θαρρετὰ μπορῶ νὰ πῶ πῶς ἀγγίξαν τὰ δάχτυλά μου ὄλες τίς χορδὲς τῆς λύρας καὶ πῶς πλήρωσα στὸ πέρασμά μου τὸν ἀπαιτούμενο ἀπὸ ἐμένα φόρο, ἴσαμε τὰ τώρα, (γιατὶ ἐλπίζω πῶς δὲ θὰ σταματήσω αὐτοῦ), ἔδω μ' ἕνα μικρότερο προσκύνημα κ' ἐκεῖ μ' ἕνα γοργότατο χαιρετίσμα πρὸς τὰ «αἰώνια τροπάρια» τοῦ ποιητῆ. Πρὸ ὀλίγου σῆς ἀνάφερα τὴν ὠραία παραβολὴ τοῦ ἰδανικοῦ πρὸς τὴν Ἀφροδίτη τῆς Μήλου ποῦ μὲ τὰ συντριμμένα χέρια της δὲν ξέρει ν' ἀγκαλιάζῃ. Τί πειράζει; Ἐμεῖς νὰ τὴν ἀγκαλιάσουμε τὴν Ἀφροδίτη. Ἐρνοντας πρὸς τὰ μαρμάρια στήθη της, δὲν εἶναι σπάνιο ν' ἀκούσωμε βαθιὰ μέσα της τὸ καρδιοχτύπι μιὰς ἀνθρώπινης ζωῆς, καθὼς μᾶς λέει τὸ τραγοῦδι τοῦ Δροσίνη γιὰ «τὸ μαρμαρωμένο βασιλόπουλο». Ἡ ζωὴ καὶ ὁ θάνατος, ὁ ἔρωτας καὶ ἡ λατρεία, ἡ φύσι καὶ ἡ τέχνη, ὁ θρύλος καὶ ὁ μῦθος, ἡ ἐνθύμησι τῶν πρώτων χρόνων, ἡ συντριβὴ καὶ ὁ θυμὸς, τὰ νιάτα καὶ τὰ γεράματα, ἡ ἱστορία σὲ πόσα της φανερώματα, ἡ πληγγὴ τοῦ πολέμου, ὁ Μεσσίας τῆς εἰρήνης, ἡ γυναίκα, τὸ παιδί, ἡ στοργή, ἡ χάρη τοῦ σπιτιοῦ καὶ ἡ δόξα τοῦ Ἰένους, ἡρωες τοῦ λόγου καὶ ἡρωες τοῦ σπαθιοῦ, ἡ μικρὴ καὶ ἡ μεγάλη πατρίδα, ἡ πατρίδα τόπος καὶ ἡ πατρίδα χρόνος, ὁ Θεός, ὁ ἀνθρω-

πος, ὁ κόσμος, πράγματα και φαντάσματα πού γίνοντ' ἐμπνεύσεις και μουσικά μοτίβα, ἐπικαλοῦμαι τὴ μαρτυρίαν ὄλων ὄσοι θὰ τὸν πρόσεξαν και θὰ τὸν ἐγνώρισαν κάπως τὸ στίχο μου, συγκίνησαν κ' ἐμένα τὴν καρδιά μου και ἔερμανα τὴ φαντασία μου. Τὰ ἰδιαίτερα περιστατικά τοῦ ποιητῆ παίρνουν, ἀνθρώπινα κ' ἐκείνα, στὸ στίχο του τὴν καλλιτεχνικὴν ἐδραιότητα τοῦ καθολικοῦ. Καὶ οἱ ἐθνικὲς περιπέτειες κάνουν τὸ ἔργο τοῦ ποιητῆ, ἀπὸ μιά του ἀποψη, τὸ ποιητικὸ χρονικὸ τῆς ἱστορίας τοῦ Ἑθνους του. Ὁλομῶς νὰ πιστεύω πὼς οἱ παλμοὶ πού ρυθμίζουν τὴν καρδιά τῆς μεγάλης Πατρίδας μας, ἀπὸ τὴν Παλιγγενεσία τῆς και πάλι πρωτῆτερα, ἀπὸ τὴ Μεγάλη Ἰδέα πού ἀστραψε ἀμέσως μετὰ τὴν ἀλλοση τῆς Πόλης, Ἰσα μετὰ τὴν καταστροφὴ τῆς Σμύρνης, οἱ παλμοὶ αὐτοὶ ἀντιχτυποῦνε στὸ τραγουδι μου. Ὁ μεγάλης ἀξίας πασίγνωστος διανοητής, ὁ Γουσταβὸς Λεμπόν, στὸ τελευταῖο του βιβλίο πού τώρα μόλις εἶδε τὸ φῶς γιὰ τὴν «Ἐπισητὴν ἐξέλιξη τοῦ κόσμου», σημειώνει : «Μέσα σὲ ὄλα τὰ ἰδανικά τὰ κληροδοτημένα ἀπὸ τὸ παρελθόν, ἓνα πού στέκεται ἀκόμη τὸ δυνατότερο, εἶναι τὸ ἰδανικὸ τοῦ ἔθνισμοῦ πού κάνει τὴν πατριδολατρεία». Ἡ πατριδολατρεία. Τὸ αἶσθημα πού γεννᾶ ἢ μεγάλη μέσα στὶς μεγάλες πραγματικότητες, χτισμένη ἀπάνω στὰ γρανιτικά θεμέλια τοῦ παραδομένου γιὰ νὰ ἀντέχη στοὺς δεινούς, πού τὴ φοβερίζουν κάθε τόσο και τῆς κλονίζουν τὴν στερεότητα, σεισμούς. Ἡ πατριδολατρικὴ ποίηση παντοῦ, και μόνο στὸν περασμένο τὸν αἶωνα και στὸν τωρινό, ὅταν τὴν ἐξετάζουμε, τὴ βρίσκουμε πηγγὴ ἀρμονίας ἀπὸ τὶς πλουσιώτερες. Ἐνας δεινὸς κριτικὸς (16) ὑποστήριξε κάποτε πὼς ἢ ἀγάπη πρὸς τὴν πατρίδα, ἀλύγιστη γιὰ πάντα, μονότροπη και μονότονη, δὲν εἶναι πλούσιο θέμα γιὰ τὴν ἐμπνευση τοῦ λυρικοῦ, καθὼς εἶναι λ. χ. ἢ γυναικολατρεία μετὰ τὶς ποικιλώτατες ἀποχρώσεις πού παίρνει ἢ ἐρωτικὴ διάθεση, ἀπὸ τὶς κάθε λογῆς ἰδιοσυγκρασίες. Τὴ γνώμη τοῦ κριτικοῦ τὴ διαφεύδουν οἱ πατριδολάτρες ποιητῆς τοῦ παλαιοῦ και τοῦ νέου κόσμου, Ἑὼρωπαῖοι, Ἀσιατῆς, Ἀμερικανοί, μεγάλοι, πρωτεῖκοὶ μετὰ τὶς πατριδολατρικὲς λύρες τους πολὺχορδες και πολὺφωνες, καθὼς εἶναι και

οἱ ἐρωτόπαθες κιθάρες. Γιατὶ και οἱ πατρίδες, μετὰ χίλια μύρια τους ἰδανικά και ὀνειράτα, ἀριστοκρατικά, δημοκρατικά, ἱμπεριαλιστικά, κοσμοπολιτικά, μετὰ τὶς ποικίλες των ἱστορικὲς περιπέτειες, τ' ἀνθίσματα και τοὺς ξεπεσμούς, τὶς δόξες τους και τὶς ἀδοξίες, τὶς ἀνθρωπιστικὲς χρυσαυγὲς και τὰ μεσαιωνικά σκοτάδια, φέγγουν και τρεμοσαλεύουν, φοβερίζουν και γλυκογελοῦν, καλοῦν και κηρύττουν, συνεπαίρνουν τὶς φαντασίες, γεννοῦν τὶς ἀγάπες και τὰ μίση, σὰν πρόσωπα και σὰ θεότητες, σὰν παρθένες και σὰ γυναῖκες. Καὶ εἶναι κάποιες ψυχικὲς στιγμὲς πού ἴσως ἀξίζει ἀκόμη, ἀν' ὄχι περισσότερο, νὰ εἰπωθῆ γιὰ τὴν πατρίδα ὁ ὀρισμὸς τοῦ Λόρδου Μπαίρον γιὰ τὴν γυναῖκα : «Εἶναι—τὴν εἶπε—ἢ μορφὴ τοῦ ἰδανικοῦ». Κ' ἓνας ἠδονολάτρης ποιητῆς, ὁ μουσικώτατος Βερλαῖν, πού συχνὰ ἀνυψώνοταν μουσικόπαθα στοὺς οὐρανοὺς τῆς θρησκευτικῆς συντριβῆς, σὲ μιά τέτοια βαθυστόχαστη στιγμὴ θὰ βρῆσκονταν, ὅταν τραγουδοῦσε : «Ἔστερ' ἀπὸ τὴν τὴν ἀγάπη τοῦ Θεοῦ εἶναι ἢ ἀγάπη τῆς πατρίδας». Ἄς τὴν πλατύνουμε και σκάφτοντας ἄς τὴ βαθύνουμε τὴν ἰδέαν αὐτὴ. Ἄς τῆς δόσουμε ἀκέραιο τὸ νόημα πού εἶναι ἐπιδεκτικὴ νὰ πάρη μετὰ ὄλες του τὶς ἀπόψεις. Βλέπουμε τότε πὼς δὲν ἀπέχει κατὰ βάθος ἀπὸ τὴν πολυπρόσωπην ἀντίληψη τῆς πατριδολατρικῆς ἰδέας ὁ ποιητῆς ὅταν κράζει

Πὼς εἶναι μιά ἢ πατρίδα μας
κ' εἶναι παντοῦ ὄπου πᾶμε,
και ὄπου σταθοῦμε, μέσα μας
πατρίδα μία γοικᾶμε,
μία μετὰ λογῆς ὀνόματα,
πρόσωπα, κροσωπίδες,
δὲ ζῆ χωρίς πατρίδες
ἢ ἀνθρώπινη ψυχή.

Ὁμοως δὲν πρέπει νὰ λησμονοῦμε πὼς τὰ ἰδανικά, στοιχεῖα, συχνότατα, ἀντιδραστικά, προσδέχονται κ' ἐκείνα μετὰ ἓνα βῆμα τὴν ἐπενέργεια μᾶς ἀτμοσφαιρῆς γύρω των. Ἡ Ἐκκλησία ἢ Ἰδία πού συμβολίζει τὸ ἀπαρασάλευτο δόγμα, κάποτε ἀνοίγει συνετὰ τὴ θεοφροῦσητὴ πύλη τῆς πρὸς τοὺς ἐπισκέπτες ἀπέξω πού δὲν τὴν ἀλλάζουν, βέβαια, τὴν ἱερὴ παράδοση στὴν οὐσία τῆς, ὀμως πλατύνουν ἢ κάνουν νὰ κυματίζουν κάποιες πτυχώματ' ἀπὸ τὸ ἀγγιχτο βαρὺ και σὰν ἀχώριστο ἀπὸ τὸ σῶμα τῆς φόρεμά τῆς. Καὶ ἢ κοσμικὴ παράδοση, καθὼς μορ-

(16) Ὁ Brunetiere.

φώνεται, καὶ μεταμορφώνεται. Καὶ κάποτε συμβαίνει ἀντίμαχα ἰδανικὰ νὰ δίνουν τὰ χέρια. Καὶ ὄχι σπάνια θρίαμβος τῶν μεγάλων διακονητῶν ἡρώων τοῦ λόγου εἶναι ἡ συμφιλίωση ποῦ κατορθώνουν ἰδανικῶν πιστευόμενων ὡς ἀφιλιώτων. Ἄλλοτε πάλι τὰ ἰδανικὰ, καὶ μένοντας τὰ ἴδια, φέρονται πρὸς κάποιο μετατόπισμα. Καὶ τότε δὲν εἶναι ἀλαφρονόητο τὸ νόημα τοῦ ποιητῆ ὅταν ὕστερ' ἀπὸ τὰ πρόσφατα ἔθνη ἀτυχήματα, καθὼς ἀποτείνεται ἀξεχώριστα πρὸς τοὺς Ἕλληνας τοῦ ἀκέρειου, τοῦ μέσα καὶ τοῦ ἀπέξω Ἑλληνισμοῦ, καὶ γηγενεῖς, καθὼς τοὺς εἶπαν, καὶ πρόσφυγες, («Γνώμες, καρδιές, ὅσοι Ἕλληνας» ἐπιγράφεται ἕνα ἀπὸ τὰ τελευταῖα του πατριωτικὰ τραγούδια») ὅταν ὁ ποιητὴς ἀναφωνῇ : (17)

Κόκκαλα πάτρια ΜΕΣΑ ΜΑΣ
θαφτά, ἱερά ! ΜΑΖΙ ΜΑΣ
καὶ ὅπου σεισμοὶ μᾶς τίναξαν,
οἱ ἐφέστιοι πάντα θεοὶ μας.
Πολίτες, ἄς τὴ χτίσουμε
καὶ ὀπλίτες; ΕΔΩ καὶ ὄλοι
τοῦ ὄνειρου ΕΔΩ τὴν Πόλη
μὲ τὴν Ἁγιά Σοφιά !

Ὁ Ρενάν, ὁ περίφημος ἱστορικός τῶν «Πηγῶν τοῦ Χριστιανισμοῦ», στὸ βιβλίον του γιὰ τὸν Ἀπόστολο Παῦλο, τὸν εἰσάγει στὴ Θεσσαλονίκη ἀπὸ τὸ μέρος τῶν ἀμφιθεατρικῶν ὑψωμάτων ποῦ ὀρίζουν πρὸς ἀνατολὰς τὸν κόλπο τῆς. Καὶ σημειώνει : «Ὅταν κανεὶς φτάσῃ στὴν κορυφὴ αὐτῶν τῶν λόφων, βλέπει τὸν Ὀλυμπο σὲ ὄλη του τὴ λαμπρότητα. Κορυφές καὶ ράχες τῶν βουνῶν συγχέονται μὲ τὸ γαλάζιο τοῦρανοῦ. Τὰ χιόνια τῆς κορυφῆς φαίνονται: μιὰ αἰθέρια κατοικία ποῦ κρέμεται στὸν ἀέρα. Ἀλλοίμονο ! Τὸ

ἱερὸν ὄρος ἦτανε λεηλατημένο. Οἱ ἄνθρωποι εἶχαν ἐκεῖ ἀνεβῆ καὶ εἶχαν ἰδῆ πὼς οἱ θεοὶ δὲν κατοικοῦσαν πλέον ἐκεῖ. Ὅταν ὁ Κικέρων, ἐξόριστος μέσα στὴ Θεσσαλονίκη, ἀντίκρυζε τὶς λευκὲς ἐκεῖνες κορυφές, γνώριζε πὼς δὲν ἦταν ἐκεῖ παρὰ χιόνια καὶ βράχοι. Ὁ Ἀπόστολος Παῦλος ἀναμφίβολα μὴτε μιὰ ματιὰ θὰ ἔρριξε πρὸς τοὺς μαγευτικούς ἐκεῖνους τόπους μιᾶς ἄλλης φυλῆς. Μιὰ μεγαλόπολη ἀπλώνοταν μπροστά του, καὶ μάντευε ἀπὸ τὴν πείρα του ὅτι θὰ εὑρισκεν ἐξαίρετο θέμελο ἐκεῖ γιὰ κάτι μέγα». Οἱ μελαγχολικοὶ αὐτοὶ λόγοι τοῦ ἀριστοτέχνη σοφοῦ εἶναι μαζὶ καὶ ὑποβλητικοὶ στοχασμῶν ποῦ θὰ μπορούσαν νὰ τοὺς συνεχίσουν τοὺς λόγους αὐτοῦς ἔτσι : Ὁ ἱερὸς Ἀπόστολος ἔρριξε κ' ἐκεῖ τὸ σπόρο καρπερὸ γιὰ τὸ μεγαλούργημα ποῦ ἔκαμε τὴν κατάκτηση ἑνὸς κόσμου. Γιατί, πρῶτ' ἀπ' ὅλα, μ ἔ σ α του εἶχε ἀνθήσει καὶ φουντώσει ὁ Χριστιανισμός. Ἄλλὰ καὶ ὅταν τὰ μεγάλα ἰδανικὰ σὰν ἐκθρονισμένα φαίνονται πὼς πέφτουν, βρίσκουν σὰν αὐτὰ μεγάλες καρδιές καὶ θρονιάζοντ' ἐκεῖ μέσα, γιὰ μιὰ μυστικὴ λειτουργία ἢ γιὰ ἕνα θριαμβευτικὸ, ὕστερ' ἀπὸ καιροὺς καὶ χρόνους. Ξαναγύρισμα. Ὑπάρχουν τὰ ἰδανικὰ γιὰ νὰ κατοικήσουν πάλι τοὺς Ὀλύμπους μὲ νέα δωδεκάθεα. Εἶναι μέσα μας ἀπόρθητες γωνιές, καὶ ξαναζοῦν ἐκεῖ μὲ τὰ ἴδια ἢ καὶ μὲ ἄλλα ὀνόματα, καὶ ἡ Ἀφρογένεια σὲ ὄλη τῆς τῆ φωτιστικῆς πανωραιότητα, καὶ ἡ Ἀθηναία, μὲσ' ἀπὸ τὸ κεφάλι ἑνὸς Διὸς ἀναπηδόντας πάνοπλη, Σοφία Πρόμαχος, καὶ ἡ βυζαντινὴ Μεγαλόχαρη Βλαχερνιώτισσα, Στρατηγὸς Ὑπέριμαχος, καὶ ὁ Μυροβλήτης Ἅγιος θαυματουργός, παραστάτης πάντα καὶ προστάτης, ἐκδικητὴς καὶ δοξαστὴς τῆς ἀγαπημένης αὐτῆς χώρας, τῆς «προνομακτῆς πολιτείας», τῆς Θεσσαλονίκης του.

ΚΩΣΤΗΣ ΠΑΛΑΜΑΣ

(17) Ἐφημερίδα «Πολιτεία» 1 Ἰανουαρίου 1927.